

publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/ukrayina-v-cifri-napryamki-reformuvannya.html

5. М. Феродов. «Трембіта» надає можливість мільйонам українців отримувати більшість державних послуг онлайн. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-trembita-nadae-mozhlivist-milyonam-ukraintsiv-otrimuvati-bilshist-derzhavnikh-poslug-onlayn>

Рябошапченко Анастасія Олександрівна

*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Питання прав людини завжди займали велике місце як у житті, так і в політико-правовій доктрині. У різні періоди історії людства права людини перебували і певною мірою залежать від зовнішнього середовища, саме публічної «оболонки», у якій існував і існує індивід. Сходження його від безправного і повністю залежного від цього середовища становища до свободи знаменує еволюцію як власне прав і свобод людини, так і їх правового регулювання. Звісно ж, що аксіологічний підхід до аналізу феномена правами людини є правильним, оскільки дозволяє порівнювати, з одного боку, міру свободи індивіда, з другого - ступінь готовності держави слідувати проголошеним принципам і нормам. Весь сучасний перелік фундаментальних ідей та принципів у сфері права і свободи людини був сформульований в епоху античності та частково середньовіччя і послужив основою для формування та утвердження відповідних уявлень та концепцій Нового та новітнього часу [1]. У доктрині існує безліч підходів до диференціації та групування права і свободи особистості. Як слушно зазначає Н.В. Варламова, в основу класифікації можуть бути покладені різні ознаки елементів, що вивчаються, однак щоб класифікація мала наукове значення, ці ознаки (критерії) повинні бути

не випадковими, а істотними, що відображають такі прояви класифікованих елементів, які сприяють розкриттю їх сутності (єдності їх сутності) [2]. Так, виділяються такі класифікації прав людини: залежно від джерела походження: природні та позитивні; в залежності від зв'язку індивіда з конкретною державою: права людини та права громадянина; залежно від юридичної сили джерела закріплення права: конституційні та галузеві; залежно від можливості обмеження: абсолютні (що не підлягають обмеженню) та відносні (щодо яких можуть бути встановлені обмеження); залежно від ролі держави у їх здійсненні: негативні (державна має утримуватися від конкретних дій по відношенню до індивіда) та позитивні (державна має надати особі певні блага, сприяти у реалізації ним своїх прав); залежно від характеру суб'єктів: індивідуальні (право на життя, працю тощо) та колективні (право на страйк, мітинги та ін.); залежно від змісту прав та сфер діяльності людини: особисті (право на життя, охорону гідності, таємницю листування, телефонних переговорів та ін.); політичні (право обирати та бути обраним у владні структури, право на рівний доступ до державної служби, на об'єднання, на проведення мирних зборів, мітингів, демонстрацій та ін.); економічні (право приватної власності, декларація про підприємницьку діяльність, працю, відпочинок та інших.); соціальні (право на охорону сім'ї, материнства та дитинства, на охорону здоров'я, на соціальне забезпечення, сприятливе довкілля та ін.); культурні (право на освіту, на участь у культурному житті, на користування результатами наукового та культурного прогресу; свобода літературного, художнього, наукового, технічного та інших видів творчості та ін.) [3].

Розвиваючи названу класифікацію, А.В. Стремоухов додатково класифікує права: за характером здійснення: права, які суб'єкт реалізує у конкретних правовідносинах власними позитивними діями (право на працю, на відпочинок, на матеріальне забезпечення, на об'єднання та ін.), та права, що реалізуються у правовідносинах загального типу (право на життя, на гідність, на недоторканність приватного життя та ін.); за галузевою належністю (права, що належать до певної

галузі права); за метою участі суб'єкта у правовідносинах: публічні (участь індивіда у відносинах з метою керувати справами держави або знайти визнання та захист у держави породжує публічні правовідносини) та приватні (участь у відносинах рівних суб'єктів права з метою вирішення приватних справ – приватні правовідносини); за функціональним призначенням: матеріальні (що закріплюють за людиною та громадянином можливості користуватися матеріальними та духовними благами) та процедурно-процесуальні (що визначають процедуру реалізації, а у разі захисту порушеного (оспоровеного) права в суді – процес їх відновлення); за ступенем поширеності прав на те чи інше коло людей: загальні (закріплюються в Конституції та інших законах та поширюються на всіх) та спеціальні (залежать від соціального, службового становища, статі, віку особи, а також інших факторів та обставин) [4].

Як відомо, спочатку виділялися три покоління прав, пізніше додалося четверте покоління, щодо якого у доктрині немає єдиного підходу. Перше покоління прав людини включає проголошеними буржуазними революціями (XVII–XVIII ст.) негативні права (цивільні та політичні), що уособлюють незалежність особистості від держави, невтручання останнього в область свободи особистості. До них належать декларація про життя; право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність приватного життя, у тому числі житла та кореспонденції; повага особистої гідності, честі та доброго імені; право мати майно у власності; свобода совісті та віросповідання; слова, друку, думок та переконань; свобода зборів та об'єднань; право брати участь в управлінні державою безпосередньо або через вільно обраних представників та ін. Названі права спочатку були сформульовані у французькій Декларації прав людини та громадянина (1789 р.) та американському Біллі про права (1791 р.), пізніше вони стали знаходити відображення у національних конституціях більшої частини країн та у міжнародних актах, зокрема Загальної декларації прав людини 1948 р. (ст. 3-21) та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У Європі на основі Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод

1950 р. та додаткових протоколів до неї було створено відповідні правові механізми захисту цих прав, а саме Рада Європи та Європейський Суд з прав людини. Друге покоління прав формувалося на рубежі XIX–XX ст. – середині XX ст., коли ці права були конституційно визнані в більшості країн, а також утвердилися у формі міжнародно-правових стандартів (Загальної декларації прав людини, Міжнародному пакті про соціальні, економічні та культурні права та свободи 1966 р. та ін.). Це соціальні, економічні та культурні права, які утвердилися під впливом боротьби народів за покращення свого соціально-економічного становища та підвищення культурного статусу. Зазначені права є позитивними, оскільки їхня реалізація вимагає від держави певних дій. Таким чином, якщо сутність прав першого покоління полягає у свободі людини від держави, у тому, що держава бере на себе зобов'язання не втручатися у певні сфери життя людини, то друге покоління прав передбачає активну участь держави у соціально-економічному та культурному житті суспільства для забезпечення соціальної справедливості та рівності можливостей. На думку Н.В. Варламової, «права першого покоління визнаються абсолютними, справді суб'єктивними правами, що безумовно пов'язують державу, що підлягають судовому захисту, тоді як соціальні права у власне юридичному сенсі правами не є, бо являють собою претензії не на свободу, а на отримання від держави (за рахунок перерозподілу національного доходу за допомогою системи прогресивного оподаткування) певних матеріальних благ через систему безплатних або наданих на пільгових умовах послуг (у галузі медицини, освіти, забезпечення житлом тощо) або прямих грошових виплат (пенсій, допомоги, стипендій), які гарантують гідний рівень життя» [5].

До останніх належать декларація про соціальне забезпечення; право на працю, на справедливі та сприятливі умови праці та захист від безробіття; право на відпочинок та дозвілля; декларація про певні стандарти життя; декларація про соціальне забезпечення; право на освіту; декларація про охорону здоров'я; право вільно брати участь у культурному житті суспільства; декларація про творчість; право користуватися результатами наукового прогресу та ін. Третє покоління

прав почало формуватися після Другої світової війни. Це права колективні, або солідарні, викликані глобальними проблемами людства і належать не стільки кожній людині, скільки народам і націям (право нації на самовизначення і право на історичну батьківщину, територіальну цілісність, суверенітет, світ, сприятливе навколишнє природне середовище, достовірне, вільний соціальний та економічний розвиток тощо). Фундаментом прав третього покоління є такі міжнародні акти, як Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам та ін. Четверте покоління прав людини почало формуватися наприкінці XX ст. Як говорилося раніше, з цього питання у науці не склалося єдиної думки [6]. Висловлено декілька точок зору на те, які права входять до четвертого покоління: 1) соматичні права людини; 2) інформаційні права та технології; 3) права, пов'язані з розвитком суспільства та науково-технічним прогресом; 4) права людства на світ, ядерну безпеку, космос, екологічні права та інші. Не заперечуючи можливості включення зазначених та інших груп прав у четверте покоління, вважаємо, що перша з названих груп більше тяжіє до особистих прав, третя та четверта певною мірою близькі один до одного і можуть бути об'єднані. До комплексу соматичних прав включаються права на життя, смерть, зміна статі, гомосексуальні контакти, трансплантацію органів, вживання наркотиків або психотропних засобів, штучне репродукування, стерилізацію, аборт, клонування. Виділення як самостійного класу даних прав ґрунтується на фундаментальній світоглядній впевненості у «праві» людини самостійно розпоряджатися своїм тілом. Класифікація прав людини у поколіннях значною мірою умовна. Так, передбачається, що, можливо, на обрії – п'яте чи шосте покоління прав. Аргументується це тим, що корпус прав, які потребують захисту, неминуче розширюватиметься. Усі покоління правами людини, незалежно від кількості, доповнюють одне одного, утворюють систему, обумовлену багатогранним життям людини. Найбільш поширена класифікація прав, критерієм якої є та чи інша сфера діяльності: особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні права і свободи. Кожній із цих груп притаманний свій механізм

реалізації, який із розвитком інформаційних технологій може набувати немислимі раніше форми. З одного боку, це спрощує і збільшує можливості використання конкретних прав, з другого - передбачає виникнення певних ризиків, зумовлених віртуальним середовищем. Права та свободи людини в реальному світі та віртуальному просторі реалізуються по-різному, однак вони мають бути гарантовані та захищені у рівній мірі. Держава зобов'язана не лише проголосити права у віртуальному світі, а й визначити гарантії їх реалізації, а у необхідних випадках та способи їхнього захисту.

Джерела:

1. Петренко Н.И., Азимова Э.Б. Эволюция конституционных прав и свобод человека и гражданина. *Марийский юрид. вестн.* 2015. № 2. С. 11.
2. Варламова Н.В. Классификация прав человека: подходы к проблеме. *Сравнительное конституционное обозрение.* 2009. № 4. С. 152.
3. Воеводин Л.Д. Конституционные права и обязанности советских граждан. М., 1972.
4. Стремоухов А.В. Теоретические вопросы юридических наук: методология и теория права. *Ленинградский юрид. журн.* 2012. № 1.
5. Варламова Н.В. Классификация прав человека: подходы к проблеме. *Сравнительное конституционное обозрение.* 2009. № 4. С. 159–160.
6. Долин В.А. Концепт «Четвертое поколение прав человека»: опыт философско-антропологического обоснования. *Науч. ежегодник Ин-та философии и права Урал. отделения РАН.* 2018. Т. 18. Вып. 4.

Топал Аліна Сергіївна

*асистент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕКОМЕНДАЦІЙНІ РОЗ'ЯСНЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗАСТОСУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку держави рушійною силою економічної стабільності та прогресу є конкуренція. В Україні наразі створена доволі розгалужена законодавча база з питань